

экспрэсіўнымі лексічнымі адзінкамі з'яўляюцца найменні карся паводле формы, памеру, афарбоўкі: *гарбыль, лапаць, мангол*. Навуковы номен карп з'яўляецца пашыраным найменнем у дыялектнай мове Паазер'я і ўсёй Беларусі як для абазначэння дадзенага прадстаўніка рыб, так і сазана. Аднак назіраецца таксама іх распадабненне і ўжыванне адрозных намінацый для карпа і для сазана.

1. Баханькоў, А.А. З рыбалоўнай лексікі Полаччыны / А.А. Баханькоў // 3 народнага слоўніка / рэд. А.А.Крывіцкі, Ю.Ф.Мацкевіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1975. – С. 218-225.
1. Грачыха, Т.А. Дыялектны тэматычны слоўнік іхтыя- і герпетафаўны Беларускага Паазер'я / Т.А. Грачыха. – Віцебск: Выд-ва УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2006. – 31 с.
2. Жывёльны свет: Тэматычны слоўнік / склад. В.Д. Астрэйка [і інш.]; рэд. Л.П.Кунцэвіч, А.А. Крывіцкі. – Мінск, 1999. – 239 с.
3. Каспяровіч, М.І. Віцебскі краёвы слоўнік (Матэрыялы) / М.І.Каспяровіч; пад рэд. М.Я. Байкова і Б.І. Эпімах-Шыпілы; Ін-т беларус. культуры. – Віцебск, 1927. – 371 с.
4. Коломиец, В.Т. Происхождение общеславянских названий рыб: К IX Междунар. съезду славистов / В.Т. Коломиец. – Киев: Наук. думка, 1983. –159 с.
5. Кривицкий, А.А. Из словаря полесских рыболовов / А.А. Кривицкий // Полесье. – М.: Наука, 1968. – С. 162-174.
6. Лексічныя ландшафты Беларусі: Жывёльны свет / навук. рэд. Ф.Д. Клімчук, І.Я.Яшкін. – Мінск: Навука і тэхніка, 1995. – 252 с.
7. Матэрыялы да дыялектнага слоўніка Гомельшчыны // Беларуская мова і мовазнаўства. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1982. – Вып 10. – С. 110-159.
8. Mocarcka-Kowalska, A. Słownictwo Warmii i Mazur . Rybołówstwo / A.Mocarcka-Kowalska // Studia Warmińsko-Mazurskie. – Włocław – Warszawa – Kraków: Wyd-wo PAN, 1963. – Nr. 10. – 79 s.
9. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: у 5 т. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979-1986.
10. Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі. – Мінск: Універсітэцкае, 1990. – 1 т. – 287 с.
11. Энцыклапедыя прыроды Беларусі: у 5 т. / гал. рэд. І.П. Шамякін. – Мінск: БелСЭ, 1983–1986.

НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАЯ АДМЕТНАСЦЬ ЛЕКСІЧНАЙ АДЗІНКІ *КСТЫ* Ў МОВЕ ТВОРАЎ РЫГОРА БАРАДУЛІНА

А.С. Дзядова
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

Мастацкія тэксты выступаюць адным са шляхоў спасціжэння нацыянальнай карціны свету пэўнага народа. Вывучэнне этнакультурнай адметнасці лексікі на матэрыяле паэтычных твораў пашырае спектр лінгвакультуралагічных прац у беларускім мовазнаўстве. У святле сказанага тэма нашага даследавання з'яўляецца актуальнай.

Адным з базавых культурных канцэптаў, на аснове якога фарміравалася ментальна-псіхічная і каштоўнасная арыентацыя беларускага народа, выступае канцэпт “Бог”. Гэтае ментальнае ўтварэнне даволі паслядоўна і змястоўна рэпрэзентавана ў мове як арыгінальных, так і перакладных твораў Р. Барадуліна. У апошнія гады сваёй творчай дзейнасці паэт усё часцей звяртаўся да асэнсавання хрысціянства, біблейскіх сюжэтаў, матываў і вобразаў. Адною з найбольш цікавых лексічных адзінак, якія ўдзельнічаюць у аб'ектывацыі канцэпту “Бог” у мове барадулінскай паэзіі, выступае назоўнік *ксты*.

Мэта артыкула – выявіць нацыянальна-культурны патэнцыял семантыкі лексічнай адзінкі *ксты*, ужытай у мове твораў Рыгора Барадуліна.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання з'яўляецца пераклад Рыгора Барадуліна “Слова пра паход Ігаравы” на беларускую мову [1] і яго зборнік паэзіі “Ксты” [2]. Асноўнымі метадамі выступаюць апісальны метады і метады навуковага назірання.

Вынікі і іх абмеркаванне. Адным з найлепшых літаратурных помнікаў старажытнай Русі XII ст. з'яўляецца “Слова пра паход Ігаравы”. Сёння вядома некалькі перакладаў гэтага выдатнага твора славянскай паэзіі на беларускую мову (пераклады М. Багдановіча, Я. Купалы, М. Гарэцкага, Р. Барадуліна).

Адметнай рысай мовы твораў народнага паэта Беларусі Р. Барадуліна з'яўляецца індывідуальная словатворчасць. У моўную тканіну свайго паэтычнага радка ён даволі часта ўводзіць аказіяналізмы, якія, хоць і не адпавядаюць агульнапрынятым лексічным нормам, выражаюць індывідуальны густ творцы і абумоўлены кантэкстам. Не стаў выключэннем і барадулінскі пераклад “Слова...”. Старажытнаруская “...своя вешиа *пръсты* на живая струны вьскладаше...” [1, 20] Р. Барадулін пераклаў як “...клаў свае *ксты* вешчыя на струны жывыя, вечныя...” [1, 132], замяніўшы стараславянскі *пръсть* ‘палец, перст’ на слова *ксты*.

Заўважым, што ў старабеларускай мове ўжываўся назоўнік *кстыны* ‘хрысціны, хрэсьбіны’: *въ нихъ въ тотъ часъ было пиво въ дому на кстыны* [3, 202]. У народных гаворках Віцебшчыны канца XIX – пачатку XX ст. у такім значэнні бытвала назоўнікавая форма *кста*. Яшчэ ў 1897 г. даследчык беларускага фальклору М.Я. Нікіфароўскі ў зборніку “Простонародныя прыметы і поверья, суеверныя обряды і обычаі” зазначаў: “...зрэзанья пры “*ксце*” *вала-сы дзіцяці святар кідае ў купель*”; “*мяне шалёны поп ксціў*”; “*калі дзіцяці крычыць пад “кстом”* [аўт. крыжом], *то яно будзе злосным чалавекам*” [4, 130–131]. Такім чынам, назоўнік *ксты* мае даволі празрыстую этымалогію: яго паходжанне звязана са старажытнарускім словам *крестъ* ‘крыж’. А таму, відаць, можна меркаваць, што *ксты* – гэта пальцы, якімі хрысціцца. Магчыма, Р. Барадулін наўмысна ўжывае семантычна ёмістую лексічную адзінку *ксты*, якая нясе ў сабе своеасаблівую асацыятыўнасць, непаўторнасць і надае мове перакладу нацыянальна-каларыт і самабытнасць. Паколькі крыж з’яўляецца адным з найважнейшых сімвалаў і атрыбутаў хрысціянскай веры, невыпадкова, што пры рэпрэзентацы канцэпту “Бог” у мове аўтара трывала замацавалася традыцыя семантызацыі крыжа як персаніфікаванай істоты з распрасцёртымі рукамі: *Крыжы распрасцёрлі рукі* [5, 63].

Назву “Ксты” носіць кніга духоўнай паэзіі Р. Барадуліна, вылучаная ў 2006 г. на атрыманне Нобелеўскай прэміі ў галіне літаратуры. Гэты паэтычны зборнік можна з поўным на тое права назваць узорам хрысціянскай паэзіі як арганічнага складніка нацыянальнай культуры беларусаў. У сваёй кнізе майстар слова разважае над пытаннямі зямнога прызначэння чалавека, знаёміць нас з асноўнымі пастулатамі хрысціянскай веры. Змешчаныя ў зборніку вершы выяўляюць духоўны вопыт беларусаў-хрысціян і маюць моцны выхаваўчы патэнцыял, даносяць да сучасніка аўтарскі погляд на жыццё і смерць, агульначалавечыя каштоўнасці ў цэлым.

У прадмове да кнігі ксёндз Уладзіслаў Завальнюк заўважае: “Арыгінальная назва кнігі. Слова “КСТЫ” – шматзначнае. Гэта і хрост (хрышчэнне), і крыжы, і пальцы, якія складваюцца, каб пераксціцца (перажагнацца). Той жа карань у словах *ксціць*, *кшчоны*, *хрышчоны*, *ахрышчаны*. Гэтае слова паходзіць з усходнеславянскага ХРЕСТЪ, якое потым змянілася ў КРЕСТ” [2, 7]. Ідэйны змест барадулінскага зборніка паэзіі “Ксты” заключаецца ў наступным: кожны ахрышчаны чалавек павінен усвядоміць, што на працягу жыцця ён нясе свой крыж, што ён – хрысціянін, а таму павінен жыць па Боскіх заповедзях. У адным са сваіх вершаў паэт, звяртаючыся да Усавышняга, кажа: “*У бажбе, / У шчырай мальбе / да Цябе / Ксты зводзяцца самі. / У неба грукуюся не кстамі* – / Словамі ціхай малітвы. / Пачуй мяне, / Божа Вялікі...” [2, 18].

Наколькі актуальная лексічная адзінка *ксты* ў сучасным моўным дыскурсе? Заўважым, што ў народных гаворках Віцебшчыны, і асабліва Ушаччыны, якая з’яўляецца малой Радзімай Р. Барадуліна, і сёння шырока функцыянуюць словы *ксціць* ‘хрысціць’, *ксціцца* ‘хрысціцца’, *кшчоны* ‘хрышчаны’, *ксціны* ‘хрэсьбіны’ і інш. Апрача таго, назоўнік *Ксты* афіцыйна ўжываецца ў беларускай мове ў складзе анамастычнай лексікі. Так, тапонім *Ксты* вядомы на геаграфічнай карце Беларусі як назва вёскі непадалёку ад старажытнага Полацка і назва хутара ў Глыбоцкім раёне Віцебскай вобласці.

Заклучэнне. Такім чынам, даследаваны моўны матэрыял дазваляе сцвярджаць, што Рыгор Барадулін выявіў сябе як тонкі і глыбокі знаўца хрысціянскага веравучэння, які, выкарыстоўваючы ўласнабеларускую моўна-культурную глебу, па-мастацку дакладна і пераканаўча адлюстравалі асабістае разуменне біблейскіх матываў і вобразаў. Выкарыстанне лексічнай адзінкі *ксты* робіць мову яго твораў надзвычай вобразнай і непаўторнай, спрыяе больш глыбокаму асэнсаванню хрысціянскіх каштоўнасцей.

1. Слова пра паход Ігаравы / уклад., прад. і камент. В.А. Чамярыцкага. – Мінск: Маст. літ., 1985.
2. Барадулін, Р. Ксты / Р. Барадулін. – Мінск: Рым.-катал. парафія св. Сымона і св. Алены, 2005. – 472 с.
3. Гістарычны слоўнік беларускай мовы / склад. А. М. Булыка і інш.; рэд. А.М. Булыка. – Мінск: Бел. навука, 1997. – Вып. 16.
4. Жыцця адвечны лад : Беларускія народныя прыкметы і повер’і / уклад., прадм. і пер. У. Васілевіча. – Мінск: Маст. літ., 1998. – Кн. 2.
5. Барадулін, Р. Самота паломніцтва: Кніга паэзіі / Р. Барадулін. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 270 с.